

*Havtorn
– nordens citron side 24*

*Prydløg når
vinteren er omme side 12*

*Imponerende
blåeffekter side 26*

HAVEGLÆDER

Haven i vassen

Trin for trin - sådan binder du en buket.
Se også listen over de 25 velegnede
planter til efterårets skærehave **Side 6**

EFTERÅR 2016

INDHOLD

3 Efterårets gøremål

Drivhuset bugner af modne tomater, vindruer, peberfrugter og chili. Høsten i bærhaven har allerede været god, men de sene hindbær, resterne af blåbær, brombær og alle æblerne, pærerne samt nødderne venter på at blive høstet. Snart skal forårets prydløg lægges, nye hække plantes og græsplænen kalkes.

6 Haven i vasen

Trin for trin – sådan binder du en buket, og sådan vælger du den rigtige vaseform til buketten.

10 Tips og tricks til havens hække

Kender du hegnsloven? Læs også om, hvordan du planter hæk, klipper hæk og eventuelt lægger barkflis under hækken.

12 Prydløg når vinteren er omme

Dejligt er det at planlægge forårsbedet med masser af farvestrålende prydløg. Måske skal det være et gult narcissus-bed, et blått allium-bed eller et mix af alle forårets løg, der gennem årets første forårsmåneder sørger for at berige haven med blomster?

16 Havens "sure" bær

Brug dit surbundsbed til bunddækkende bærbærende planter som tyttebær og tranebær. Du kan også anlægge et helt bed med dejlige blåbærbuske, hvor bunden er plantet til med de lave "sure" bær.

20 Gartnerens valg af blåbær

Vi har igen fået lov til at kigge gartneren over skulderen og fået indblik i hans notater omkring alle de blåbærsorter, som man kan vælge imellem.

21 Naturens spisekammer

Naturen er et hit, men hvem siger, at haven ikke er en del af naturen? Vi har plukket et sortiment af spændende og lidt mere sjældne bær, som du med fordel kan plante i din have.

24 Havtorn – nordens citron

Vi har taget havtorn til os i alle tænkelige produkter, og det er der god fornuft i. Hvordan kan du selv plante buskene, og hvordan får du bær på? Læs også gode råd om høst og brug i køkkenet.

26 Imponerende bladeffekter

Der er næsten ikke en årstid, der er så flot som efteråret, når bladene ændrer farver og lyser op i en tid, hvor dagene kortes og temperaturen falder. Der er fokus på robuste planter til haven, som med sikkerhed giver fuld valuta for alle pengene.

28 Virkningsfulde stammer

Når bladene falder, står grene og stammer tilbage. Her er et bud på mindre træer til din have, som alle har bemærkelsesværdig bark.

30 Virkningsfulde kugler

Træerne i haven behøver ikke være kæmpestore for at give en god effekt. Der findes en række velegnede stammetræer, som alle er podet i den højde, der passer til din have. Benyt dig af, at de kan plantes i bedet som overstandere uden at skygge for meget. Pasningen af de kugleformede træer er minimal.

10

12

16

21

28

26

6

24

30

Efterårets gøremål

Drivhuset

Frugthaven

GØREMÅL

SÅDAN GØR DU

Beskære topskud

Et større antal nyligt dannede tomater er fortsat med til at gøre turen til drivhuset med vand og gødning motiverende. Nætterne bliver køligere og dagene kortes, så hvis du vil sikre dig, at tomaterne når at modne, skal du standse topskuddet, så planterne kun bruger kræfter på modningen og ikke længere vokser. Luk vinduer og døre hver aften, så varmen ikke siver ud.

Gødning

Både vand- og gødningsbehovet er mindsket. Tilsæt dog stadig lidt gødning til vandingsvandet, for der er stadig mange tomater, der mangler at modne. Chiliplanterne vokser også fortsat, så husk at gøde dem også. Anderledes ser det ud med agurkerne, som synger på sidste vers.

Vinranken

Nu bærer al beskæringsarbejdet frugt. Store klaser med flotte, søde og velsmagende druer hænger ned fra den kraftige vinranke. Sent modne sorter vil fortsat kræve meget lys, så fjern gerne fortsat lange skud, så solen finder vej og gør druerne ekstra søde.

Svampe

Efteråret betyder højere luftfugtighed, og der opstår risiko for, at gråskimmelsvampen angriber planterne i drivhuset. Vi lukker for nætternes kulde, men skal stadig sørge for at lufte godt ud om dagen, så svampene får svære betingelser. Gråskimmel er ikke farlig for mennesker; men den nedbryder plantevævet, så frugterne rådner.

Høst

Høsten er i fuld gang, og vi har allerede smovset i både blomster, kirsebær og de tidlige sorter af æbler. Pære- og æbletræerne står stadig med frugt, og det gælder om at finde alle anledninger til at udnytte rigdommen fra egen have. Kager, desserter, most og den friske frugt spist direkte fra træet. Lagring af æbler gøres ved at lægge dem forsigtigt i et enkelt lag i kasser med god ventilation.

TIP Saml altid nedfalden frugt sammen og læg den til side. Derved nedsætter du smittetrykket fra de svampe, der får frugten til at rådne.

Hindbær – efterårs- sorter

Efterårssorterne af hindbær giver dejlige bær uden orm! Glæd dig over dine ugentlige ture med skålen fyldt af vitaminrige bær.

Hassel- nødder

Smagen af helt friske hasselnødder er svær at slå. Efteråret er lig med nødder, og hasselnødder bør alle plante i deres have. Plant podede sorter, for her er udbyttet større og smagen fantastisk. Podede sorter af hassel giver efter få år en god portion velsmagende hjemmedyrkede nødder.

Brombær

Nyd brombærrene fra haven. Er du træt af at spotte brombærkrat langs vejen, kan du med fordel lave dit eget brombærkrat i haven. Generes du tilmed af alle tornene, så kan du plante tornfri sorter med store bær, der smager himmelsk.

Staupebedet

Paradis-æbler

De er nærmest deres vægt værd i guld. De små hårde, men særdeles smagfulde æbler, der giver den mest fantastiske gelé til vinterens mange retter eller ostemadder.

Kvæder

Husk at høste kvæderne inden de første nætter med frost.

Evaluering

Masser af frodige stauder, der hele sommeren igennem har vokset sig store og brede. Nu kan du danne dig et indtryk af, om bedet lever op til dine forventninger, eller om der skal justeres lidt. Efteråret er rigtig godt til at få plantet nye stauder i bedet – og til at fjerne dem, som du ikke mener passer ind.

Efterårets buket

Ferien er slut, og sæsonen går på hæld; men det er netop muligt at forlænge sæsonen i dit staupebed, for der er rigtig mange efterårsblomstrende stauder. Brug også af de mange flotte blade fra eksempelvis hosta og kæmpestenbræk. Nogle blomster kan du tørre og bruge til vinterens dekorationer. Mangler du blomster i dit efterårsbed, så er det nu, du skal plante blomsteraktuelle stauder. Måske har du slet ikke nok? Tag så blot noget af græsplænen og udvid dine blomsterbede.

Pryd-græsser

Der er ikke noget så flot som rimfrost på blomstrende græsaks. I det hele taget er græsserne med til at variere bedet og gennem hele sæsonen give flere overraskende oplevelser. Efterårets mange græsser står smukke med imponerende aks og svajer for vinden. Når toppene visner, skal du endelig lade dem stå vinteren over, for der er masser af næring til havens fugle i frøstandene.

Prydhaven

Stedsegrønne hække

Har du en hæk af taks, tuja eller buksbom, kan du rette formen til nu.

Prydløg skal lægges

Prydallium, narcisser, hyacinter, skilla, krokus, tulipaner, vibææg, erantis og vintergækker hører egentlig ikke efteråret til; men har du lyst til at se det tidlige forår blomstre i bunden af dine bede, så er det nu, du skal lægge forårsprydlogene. Dit havecenter har et kæmpestort sortiment at vælge mellem.

Efterårsløv

Nyd de smukke efterårsfarver på mange af havens løvfældende buske og træer. Saml nogle af de smukke blade ind til tørring og brug dem til hjemmelavede kort, når du næste gang skal give en gave til én, du holder af.

En tur i naturen

Snup en kurv og gå en tur i haven eller i skoven. Der er fyldt med de dejligste plantematerialer, som du kan dekorere med.

Rosenbedet

Plantning

Efteråret er godt til at plante roser i. I nogle af landets havecentre kan du købe roser, der er barrodede – som et alternativ til de pottede roser. Barrodede roser kommer direkte fra rosenmarken og er ofte billigere. Sørg for at få podestedet min. 7 cm under jordens overflade.

Beskæring

Når roserne er færdige med at blomstre, må du gerne klippe resterne af de visne blomsterhoveder af, men vent med at beskære selve rosenbusken til det bliver forår.

Køkkenhaven

Plant hvidløg

Når du allerede lægger fed af hvidløg om efteråret, vil høsten til næste sommer være særdeles meget kraftigere, end for dem, du lægger i det tidlige forår. Sæt dem i porøs og velnæret jord i 5 – 7 cm dybe riller og med en afstand på ca. 15 cm mellem feddene. Selvom de når at danne grønne toppe inden vinter, vil de ikke tage skade af frost.

Jordbærbedet

Plant nye hold jordbærplanter. Når jordbærplanterne har givet bær i 3 – 4 år, ned-sættes deres produktivitet væsentligt. Plant i et friskt stykke jord, hvor der ikke har været jordbær de sidste 5 – 8 år. Hvis du udskifter ca. 1/3 planter hvert år, vil du hele tiden kunne høste rigtig mange bær hver sommer.

Rabarber

Hvis du gerne vil udvide sæsonen med rabarber i haven, skal du plante sorten 'Livingstone', der danner brugbare stilke hele efteråret.

En masse kål

Er det lykkedes dig at dyrke spidskål, hovedkål og palmekål, skal du i gang med at finde opskrifter frem, hvori de indgår. Frisk kål fra egen "kålgård", som er fyldt med masser af næring, kan hele familien være med til at høste og tilberede.

Bønner

Efterårets mange bønner skal også bjærges, inden de bliver for tykke og melede. Stangbønnestativerne bugner med lange dekorative bønner, der sagtens kan opbevares i fryseren og give gratis tilbehør hele vinteren.

Rodfrugter

Både pastinak, persillerod, rødbeder og gulerødder skal spises eller fjernes fra køkkenhaven, inden det bliver frostvejr. Vinterporrer og grønkålen må gerne blive stående.

Græskar

Dekorative orange græskar som pynt eller de hårde Hokaido til supper er uundværlige i efterårets køkkenhave. Sommersquash kan man få glæde af langt ind i efteråret, men alt har sin tid; og så er det godt at have græskarrene.

Oprydning

Højbedet med grøntsager takker af for i år. Dyrker du jordbær i højbedet, skal du efterplante, så der er nye planter på vej. Efteråret kan også bruges til at få lagt et nyt lag kompost oven på højbedet og få det blandet godt i jorden. Sørg for at alt ukrudt er fjernet inden vinteren.

Så nyt græs

Bare pletter eller en helt ny plæne? Efteråret er et godt tidspunkt at etablere græsplæner på. Har du en plæne, som ikke fungerer pga. mos, så lad dit havecenter hjælpe ud fra en jordprøve og evt. rådgive om en anden frøblanding.

Kalk

Problemer med mos? Det kan skyldes, at jordens surhedsgrad er blevet for lav, og så vil kalkning af plænen om efteråret være et godt initiativ.

Sommerblomster

Fjern de afblomstrede sommerblomster fra krukkerne og fyld hullerne ud med årstidens lyng, små græsser, sankthansurt eller krysantemum.

Plant i krukker

Havecentrene har fornøjelsen af at vise flotte blomstrende planter om efteråret. Nogle af planterne blomstrer lidt forsinket i forhold til deres naturlige blomstringstid, men det gør jo ikke noget, når du kan få glæde af dem i en krukke og så plante dem ud i havens bede bagefter.

Krydderurter

Dyrker du krydderurter i krukker, kan du med fordel grave krukkerne ned i bunden af dit drivhus, så du vinteren igennem fortsat kan få friske krydderurter.

Frostfølsomme planter

Flyt de frostfølsomme planter ind i drivhuset, under tagudhænget eller ind i udestuen.

Haven i vassen

Du kan hente en gratis folder om planterne og læse om årets gang i "buket-bedet" i dit lokale havecenter

En buket fra haven følger årets gang i haven på helt naturlig vis. Ikke noget med tulipaner i december og solsikke i januar, men de dejligste hjemmedyrkede blomster og grene dyrket med masser af haveglæde.

Velegnede planter til havens buket

De fleste planter kan anvendes i buketter, og da du kan plante et bredt udvalg af hårdføre planter i din have, kan du år efter år få glæden ved selv at kunne fylde vaserne op – både med blomster - og fra velegnede "grønne" blade og grene.

I forbindelse med årets Havens Dag kampagne i dit lokale havecenter, har vi netop fokus på buketter fra egen have. I den forbindelse har vi udarbejdet en liste med 25 velegnede planter, der alle blomstrer til Havens Dag, der er d. 11. september i år.

25 velegnede planter

1. Glasbær	14. Drejeblostm
2. Hortensia	15. Staudesalvie
3. Roser	16. Lægekvræsur
4. Dahlia	17. Sankthansurt
5. Montbretia	18. Tidselilje
6. Røllike	19. Vinginsk ærenpris
7. Høstanemone	20. Aster
8. Purpursolhat	21. Kattehale
9. Tidselkugle	22. Hestemynte
10. Solbrud	23. Solhat
11. Blåhat	24. Skabiose
12. Elefantgræs	25. Duehoved
13. Høstflok	

Sådan binder du en buket

Trin 1

De nederste grønne blade fjernes fra stængelen, så de ikke rådner i vasens vand – del de forskellige afskårne blomster op i grupper, så du kan danne dig et godt overblik

Trin 2

Arrangér nu hver enkelt stængel, så de blandes godt og danner den ønskede form på buketten. Drej hele tiden buketten, mens du binder, så den bliver ensartet

Trin 3

Bind buketten med bast eller bånd

Trin 4

Klip nu buketten i den ønskede længde, så den passer til din vase

Direkte i vasen

En buket kan også opbygges direkte i vasen. Det gøres især, hvis buketten skal være med forskellige højder, eller hvis det ikke er en rund buket men en buket med front. Ønsker du at lave en høj og luftig buket, er det ofte en fordel at arrangere den direkte i vasen, så du kan tilpasse højden, mens du danner formen.

Ny trend

Den helt nye trend er blomster arrangeret med fakir i bunden af vasen. De små metalfakirer fås i forskellige størrelser og placeres i bunden af vasen eller den flade skål. Nu kan du selv arrangere endog meget luftige buketter til middagsbordet, uden at buketten forstyrrer for samtalen med personen overfor. Vidste du, at en blomsterfakir også er en type glasvase med små huller i, som blomsterne kan arrangeres i?

Tips til at lave de skønneste buketter

Gå en tur rundt i hele haven og pluk, klip eller skær ind af velegnede blomster, bladplanter og grene. Læg dem ned i en kurv – en flad buketkurv er at foretrække.

Tag nu hver enkelt afskårne stængel frem og fjern de nederste grønne blade. Sortér i hver sin bunke, så det er muligt at vurdere, hvilke plantedele, der passer bedst til hinanden.

Farver

Brug farvehjulet som hjælp, hvis du er i tvivl om, hvilke farver, der passer sammen. Opbygningen af farvehjulet er enkel. De tre primære farver, rød, blå og gul blandes og tre sekundære farver, grøn, lilla og orange dannes. Tertiære farver er dannet af en primær og en sekundær farve. Farvehjulet er et nyttigt redskab for de fleste kunstnere; og du kan med fordel blive klogere på, hvordan farverne virker i dine buketter. Du kan

lave buketter med "varme" eller "kolde" farver, du kan lave buketter med farver, der ligger meget tæt på hinanden eller buketter med farver, der ligger overfor hinanden.

Blomsterform

Nogle blomster er fyldte, andre er enkle. Størrelsen på den enkelte blomst spiller også en rolle for, hvordan udtrykket bliver i den endelige buket. Kombinationen af store og små blomster, fyldte og enkle er ofte med til at give buketten meget liv, mens en buket af ensartede blomster er mere rolig.

Højde/længde

Selve buketens form er et resultat af, hvor lang en buket du kan danne med havens materialer samt det udvalg af vaser, du har. Samme buket vil ofte få et helt andet udtryk, hvis den præsenteres i to forskellige vaser, så her skal du prøve dig frem. Du kan lade dig inspirere af disse guidelines for opbygning af buketter til de enkelte vaseformer.

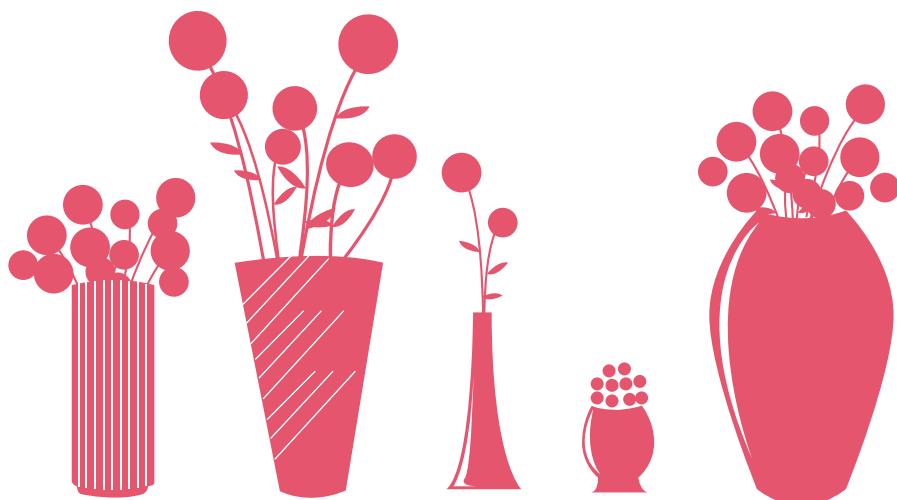
Høje buketter kræver en høj vase

Korte buketter skal i buttede eller lave vaser

Små blomster skal i æggebægerlignende vaser

Slanke vaser kræver få blomster med tydelige og stærke udtryk

Blomsterfad dekoreret med flydende blomsterhoveder er altid et hit

7 tips og tricks til havens hække

Hegnsloven

Hegnslovens regler skal overholdes. Det er en generel lov, som anvendes, når der indimellem er stridigheder imellem naboer.

- Det er lovligt at plante hæk i skel, når højden ikke overstiger 1,8 – 2 m, hvis naboen giver sit samtykke
- En hæk eller et hegn i fælles skel er et fælles anliggende; og man skal derfor dele udgifter og vedligeholdelse med sin nabo.
- Vedtægter, som evt. er vedtaget i grundejerforening eller lignende, går forud for ovenstående
- Vil man have sin egen hæk, skal man plante den på egen grund

Læs hele hegnsloven på www.hegnsloven.dk

Plant ny hæk

- Køb altid planter i god gartnerkvalitet, så hækken vokser til og bliver tæt med det samme. Antal planter pr. løbende meter afhænger både af størrelse og af type hæk, men vil typisk være 3 – 5 planter pr. m
- Ryd op, fjern planterester/hegn, sten og grav rodukrudt som brændenælde, skvalderkål og kvikgræs op
- Mål ud og spænd en snor. I stedet for at placere snoren hvor du skal grave, er det en god idé at spænde snoren eks. 50 cm fra plantelinjen – så er du fri for at flytte snoren, mens du arbejder med jorden
- Løsn jorden i to spadestiks dybde – brug evt. en jordfræser
- Afmål en afstandsstok eller brug en tommestok, når du planter ud fra den allerede spændte snor

Plant barrodede planter

Planterne er gravet op i marken efter 2 – 4 års tilvækst. De er sorteret i kvaliteter efter størrelse, så du får en ensartet hæk. Snak med din gartner i havecentret om de forskellige størrelser, så du får præcis det, du forventer. Planterne har bare rødder, som ikke må udtørre, så behold endelig planterne i plantesækken hele tiden, indtil de er gravet i jorden. HUSK at alle rødder skal ned under jorden.

Plant fra potter eller med rodklump

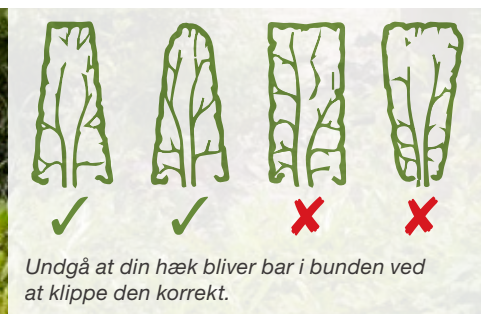
Halv- eller helt færdige hækplanter kan du plante fra potter eller rodklump, hvor planteskolen har dyrket planterne i flere år, mens de er vokset til og blevet tætte. Planterne er dyrere, men hækken vil fremstå som en halv- eller helt færdig hæk, når planterne er kommet i jorden.

Sørg for at potteklumpen eller rodklumpen er vandet godt til. Fjern potten og løsn lærredet omkring rodklumpen, inden du planter. Grav huller ca. 1½ gang større, end rodklumpen/potten, så der er masser af porøs jord omkring hele rodnettet.

Vand – vand – vand – vand

Hække, der dør, dør af tørst! Det gælder både for de barrodede hækplanter og for dem, der er plantet fra en potte eller med rodklump. Afslut derfor altid plantningen med at vande hele hækken godt til og rul en siveslange ud langs hækken, så du altid kan tilkoble vand og punktvannde. Sivevandning er den mest vandbesparende måde at vande planter på.

Klip hækken korrekt

Brug altid værktøj, der er vedligeholdt ordentligt. Vær også opmærksom på din arbejdsstilling, når du klipper hæk, så det ikke ender ud i hekseskud og forvredne skuldre.

Er hækken blevet for stor?

Trods årlige klipninger af hækken, sker det ofte, at hækken simpelthen er blevet for høj og skygger for planterne i bedet.

Det findes der råd for. Du kan nemlig godt finde den store sav frem og skære hækken kraftigt tilbage. Er der tale om en gammel bøgehæk, kan du det første år reducere højden og de to efterfølgende år skære tilbage på hhv. den ene og den anden side af hækken. Ældre eksemplarer af ligusterhække tåler også kraftig beskæring, men brug for en sikkerhedsskyld samme princip, som med bøgehækken, så hele plantens mulighed for tilvækst ikke fjernes i én omgang.

Regler for barkflis

- Brug ALDRIG træflis
- Ønsker du at dække med barkflis lige efter plantningen, anbefaler vi kun pinjebark, som nedbrydes meget langsomt og er et meget stabilt porøst og luftigt materiale. Dæk med 5 – 7 cm
- Ved brug af alm. barkflis, anbefaler vi, at du venter minimum 1 år, inden du dækker med 5 – 10 cm flis.

Prydløg når vinteren er omme

Prydløg
placeres i fuld
sol og skal plantes i
god og porøs havejord,
der gerne må iblandes
lidt spagnum. Vin-
tervåd jord bør
undgås

Prydløg, *Allium*

Latinsk navn	Højde	Blomstringstid	Farve
'A. nigrum	60-75 cm	Juli	Hvide
'A. caeruleum	75 cm	Juli	Blå
'A. schubertii	50-60 cm	Juni-juli	Rødviolet
'A. christophii	60 cm	Juni-juli	Rødlilla
'A. 'Purple Sensation'	80-90 cm	Juni-juli	Blålilla

A. nigrum

A. schubertii

A. christophii

A. 'Purple Sensation'

Krokus, *Crocus*

Tidlig blomstring allerede fra februar og så holder de ofte deres farverige blomster til starten af april måned. Krokusplantens rod er knolde, og de vokser langt ned i jorden. De kaster deres frø, men det tager mindst fire år, inden en ny plante er klar til blomstring. I naturen vokser krokus

i bjergrige egne, i krat og mellem sten.

Sæt krokus under træer, i græsplænen, rosenbedet eller staudebedet, hvor stauderne visner helt ned om vinteren.

Dorotealilje, *Leucojum vernum*

15-30 cm lange stængler og relativt brede grønne blade, der bryder på samme tid som blomsten. Snehvide, ret brede klokker med grøn plet på hvert kronblad. Blomstrer længe – fra marts – april.

Kejserkrone og vibææg

Kejserkrone, *Fritillaria imperialis* stammer fra bjergene i Himalayaregionen og vokser på skrånninger og i krat. Stor plante, der bliver omkring 1 m høj og blomstrer fra april-maj.

Vibææg, *Fritillaria meleagris*, har fået sit navn pga. blomstens ternede mønster, som vibens æg også er prydet med. 25 – 50 cm høje stængler med blomster i april – maj.

Fritillaria michailovskyi er en fin lille plante, der kun bliver 15 cm høj og blomstrer i april

Placeres i havens bedde eller stenhaven. Alle nævnte arter er hårdføre, men kræver god tør sommer, så løgene ikke rådner i deres hvileperiode

Vintergæk, *Galanthus*

Vintergækken er den tidligste forårsblomst og følges stærkt af erantis. Den bliver omkring 10 cm høj og har smalle grønne blade. Blomsten, der består af tre opsplittede kronblade, som er hæftet på en kort indre klokke, er snehvide med forskellige grønne mærker eller mønstre for hver enkelt art eller sort. Det er blevet populært at gå på jagt efter sjældne eksemplarer til ens samling. Sorten 'Flore Pleno' har fyldte blomster.

Vintergækker vokser i klynger og det enkelte løg fordobles hvert år. Bliver klyngen for tæt, skal du grave den op og dele løgene. Denne deling sker umiddelbart efter blomstringen

Erantis, *Eranthis hylemalis*

En rigtig skovbundsplante, der også har det godt under den løvfældende hæk eller midt i staudebedet. Blomstrer allerede i januar – februar måned. Sår sig villigt, men hav tålmodighed, for det tager omkring 4 år, inden frøplanterne blomstrer – lug forsigtigt i bedet, hvor du har erantis, så du ikke fjerner de nye generationer.

Muscari White Magic
Foto: De Ree

M. armeniacum

M. 'Ocean Magic'

Perlehyacint, *Muscari*

Læg løg med perlehyacinter forrest i bedet med buske og nyd de smukke blå og hvide blomster i det tidlige forår. Løget deler sig og efter nogle år er klyngen så tæt, at blomstringen mindskes. Grav klyngen op og del den i mindre klynger, så blomstrer de flittigt igen.

Muscari latifolium
Foto: De Ree

Latinsk navn	Højde	Blomstringstid	Farve
<i>M. armeniacum</i>	10-15 cm	April	Duftende blå, hvide, lavendelfarvede
<i>M. latifolium</i>	20-30 cm	April	Blåviolet
<i>M. 'White Magic'</i>	15-20 cm	April-maj	Hvide
<i>M. 'Ocean Magic'</i>	15-20 cm	April-maj	Lyseblå
<i>'A. 'Purple Sensation'</i>	80-90 cm	Juni-juli	Blålilla

N. poëtidus

Påskeliljer – pinseliljer, *Narcissus poëticus*

Der findes et væld af spændende sorter i hele Narcissus-slægten. Små spinkle botaniske sorter klæder stenbedet eller det tilplantede granittrug, og på græsengen kan pinseliljerne blomstre "vildt". Store fyldte forårskrucker med ensfarvede gule påskeliljer, der senere kan plantes ud i havens bede, kan man altid finde plads til. Alle sammen er det nemme planter, der vokser i almindelig havejord og sagtens kan stå samme sted i op mod 25 år, inden de bør deles.

Narcissus jonquilla
PipersEnd
Foto: De Ree

N. pseudonarcissus
'Mount Hood'

N. incomparabilis

Latinsk navn	Højde	Blomstringstid	Farve
<i>N. jonquilla</i> – krone/trompet	15-40 cm	Maj	Ofte tofarvede: Hvide, citrongule, gule, creme, orange, pink
<i>N. x incomparabilis</i> – krone/bikrone	50-60 cm	Marts-april	Ofte tofarvede: gule, hvide, orange, creme, grønne
<i>N. pseudonarcissus</i> – lang trompet	20-35 cm	April-maj	Mange navnesorter i én eller to farver: Gul, lysegul, hvid, orange, lyserød, pink
<i>N. poëticus</i> – pinselilje	40-45 cm	Midt maj	Duftende blomster, der ofte er hvide og hos nogle sorter har en orange eller gul midte. 'Plenus' har fyldte blomster.

Grupper	Højde	Blomstringstid	Bemærkninger
Botaniske tulipaner	15-40 cm	April og maj	Mange forskellige typer og farver
Darwin tulipaner	60-75 cm	Slut april - maj	Høje og stærke tulipaner
Frynsede tulipaner	40-50 cm	Maj	Vaseformet blomst med frynset kant
Liljeformede tulipaner	50-60 cm	Slut april - maj	Elegant blomst med slanke blomsterhoveder
Papegøjetulipaner	40-50 cm	Maj	Fyldige blomsterhoveder med krøllede kronblade
Triumph tulipaner	50-60 cm	April-maj	Enkle og klassiske
Viridiflora tulipaner	40-50 cm	April-maj	Grøn stribe på hvert kronblad

Tulipan, *Tupipa*

Der findes ca. 100 forskellige arter af tulipan og hundredevis af sorter, for tulipanen er én af de allermest krydsede planter, vi har. I dit lokale havecenter har de et meget stort tulipansortiment hvert år, så leg med farver og former, som du har lyst til, men bemærk, at tulipanerne "bor" sammen i grupper, så de passer lidt bedre sammen.

Havens "sure" bær

Tranebær, *Vaccinium macrocarpon*

Helt flad og nedliggende plante med trådformede stængler, der danner et tæppe. Bladene bliver lettere rødlig om vinteren, for planten er stedsegrøn. Blomsterne, der er lidt svære at få øje på, udvikler sig over en længere periode fra juni – august. De 1 – 2 cm store runde tranebær modner over en længere tid og kan faktisk sagtens blive på planten frem til frost. Tranebær er meget hårdføre og tåler også at vokse i fugtig jord. Er selvbestøvende.

Tyttebær, *Vaccinium vitis-idaeus*

Stedsegrøn plante, der bliver 10-30 cm høj og danner underjordiske udløbere. De mørkegrønne blade er glinsende. Hvide blomster samlet i klaser i maj – juni. Over sommeren udvikles bærrene til højrøde kuglerunde. De modner i september. Tyttebær er meget hårdføre. Plant to forskellige sorter, så du er sikret bærsetsningen.

Sådan lykkes du med bær i surbundsbedet

Plantning

Bærbuske og bunddækkende bærbærende planter produceres i planteskolen i potter, så du kan plante hele året, når blot jorden ikke er frosset til.

Jord

Alle nævnte bærbuske i dette opslag med Havens "sure" bær skal plantes i sur jord. Almindelig havejord har en surhedsgrad mellem 6 – 8 pH, mens jordens surhedsgrad i surbundsbedet ikke må overstige en pH værdi på 5. Har du ikke allerede et surbundsbed, skal du plante alle dine "sure" bærbuske i så dybe plantehuller, at du først kan fylde dem op med et lag på 10 cm surbundsjord. Planter du en hel flade af bunddækkende surbundsplanter, skal du starte med at fjerne det øverste lag jord i 20 cm dybde og fylde det op med surbundsjord, som du skal plante i. Til større planter af eks. blåbær, skal du grave et hul, der er ca. 25 cm dybere end rodklumpen og hælde surbundsjord ned først. Bredden på plantehullet skal være

ca. 1 m og fyldes op med surbundsjord, når du planter din busk.

Vanding

Surbundsjord er en meget luftig og porøs jord, der ikke holder ret meget vand. Det vil derfor være nødvendigt at vande dit surbundsbed de første år, indtil rodsystemet har fået godt fat. Husk også, at tør spagnum er vandskyende, så du skal kontrollere, at vandet faktisk når planternes rodsystem og ikke bare løber væk fra bedet.

Gødning

Alle surbundsplanter har godt af at blive gødet i tidsrummet mellem 15. april – 15. maj. Brug gerne en surbundstilpasset gødning.

Vedligeholdelse

Surbundsjord falder over årene mere og mere sammen, så det er en god idé at tilføje et nyt lag surbundsjord ovenpå bedet ca. hvert 2. – 3. år.

Tranebær og tyttebær i køkkenet

De flotte røde bær indeholder benzoesyre, som virker konserverende (derfor rådner bærrene ikke på planten). Kog bærrene til de brister, smag til med lidt sukker og anvend syltetøjet til røgede, saltede retter og som tilbehør til vildt. Du kan også sigte bærrene fra og lave nærings- og vitaminrig saft.

Allåkerbær, *Rubus x stellarcticus*

Lavtvoksende hindbærlignende plante, der efter en særdeles smuk blomstring i maj-juni måned danner dejlige bær i september. Det kræver bestøvning fra to forskellige sorter, for at sikre børsætningen. Allåkerbær er både robuste og flittige til at brede sig. Planter solrigt på fugtig, men veldrænet jord.

Revling, *Empetrum nigrum* Revling

En lynglignende plante, der bliver 5 – 15 cm høj og er stedsegrøn, men skifter farven fra grøn til ildrød om vinteren. Blomsterne er ikke nemme at få øje på, men hvert efterår ses sorte bær, der kan høstes.

10 storfrugtede blåbær

Blue Crop

Duke

Goldtraube

Northland

North County

Patriot

Putte

Reka

Sunshine Blue

Pink Lemonade

Blue Crop

- 🌿 Opret busk
- ± 1,5 m
- ∞ Fra midten af august

Duke

- 🌿 Opret busk
- ± 1,2 m
- ∞ Slutningen af juli

Goldtraube

- 🌿 Opret busk
- ± 1,5 m
- ∞ August

Northland

- 🌿 Opret busk
- ± 1,7 m
- ∞ Slutningen af juli

North County

- 🌿 Lav busk
- ± 0,8 m
- ∞ August

Patriot

- 🌿 Opret busk
- ± 1 m
- ∞ Juli

Putte

- 🌿 Lav busk
- ± 0,5 – 0,7 m
- ∞ August

Reka

- 🌿 Opret busk
- ± 1,7 m
- ∞ Juli

Sunshine Blue

- 🌿 Kompakt busk
- ± 1 m
- ∞ Fra midten af august

Sunshine Blue er den eneste selvbestøvende blåbærsort. Den kræver ikke en anden sort for at kunne give bær.

Pink Lemonade

- 🌿 Opret busk
- ± 1,2 - 1,5 m
- ∞ Fra slutningen af august

Kalorielette muffins med blåbær

225 g hvedemel
1 tsk. natron
½ tsk. salt
1 dl sukker
3 æggehvider (piskes stive)
3 spsk. smeltet smør
2 dl yoghurt eller tykmælk
2 tsk. vaniljesukker
125 g blåbær

De "tørre" ingredienser; mel, natron, salt og sukker blandes i en skål. Æggehvider piskes stive og vendes med smør, yoghurt, vaniljesukker og blåbær. Nu vendes den våde masse i den tørre blanding, og når dejen er ensartet, hældes den i muffinforme. Bages ved 200 grader i ca. 25 min.

Alm. blåbær, *Vaccinium myrtillus*

Stift opretvoksende og løvfældende lille busk på 15 – 30 cm. Den breder sig flittigt med underjordiske udløbere, der faktisk har blade på. Bladene farves røde inden løvfald hvert efterår. Blomstringen foregår i maj-juni og efterfølges af et ca. 10 mm stort blåsort bær med rødviollet saft. Fuldt hårdfør.

Sådan beskærer du blåbær

- først når buskene er groet godt til og minimum har stået i din have i tre år, kan det komme på tale at begynde at beskære
- beskæringstidspunktet er vinter eller tidligt forår og ALDRIG i frostvej
- lave grene, der får bærrerne til at røre jorden skæres væk
- kraftige og tunge grene, der får buskene til at vælte, fjernes fra basis af planten
- krydsende grene i busken fjernes

HUSK

aldrig at fjerne mere end ca. 1/3 af busken, når du beskærer

Gartnerens valg af blåbær

Laila og Bent Poulsen bor på Sydøstfyn, hvor de et helt arbejdsliv har produceret frugttræer og roser. Da de for år tilbage valgte at gå på efterløn, indrettede de noget af deres produktionsareal til en afprøvning af frugtsorter

At få et godt råd, når man skal vælge mellem et stort udvalg af eks. blåbærssorter, er bestemt værd at lytte til, for man graver jo ikke sådan lige busken op og smider den på kompostbunken, hvis den ikke smager godt

Haveglæder har tidligere været på besøg for at få gartnerens bud på gode sorter af æbler, pærer, kirsebær og blommer; men på denne side kan du få gartnerens valg af blåbær.

Ud af 33 sorter har Laila og Bent listet dem, de synes er bedst – sortsækkefølgen er listet i alfabetisk orden og ikke som en top 10

Sort	Blomstring	Moden	Størrelse	Smag	Vækst
Berkeley	28/5	Sidst juli	Store	Syrlig sød	Kraftig, opret
Blue Crop	27/5	Sidst juli	Store	Syrlig sød	Middel, udbredt
Bluejay	24/5	Sidst juli	Middel	Syrlig	Udbredt
Bluegold	17/5	Midt juli	Store	Sød	Middel, udbredt
Chandler	23/5	Midt august	Meget store	Sød	Middel, udbredt
Draper	-	Først august	Middel	Syrlig sød	Svag, udbredt
Olympia	22/5	Sidst juli	Middel	Sød	Kraftig, udbredt
Patriot	16/5	Først august	Middel	Sød	Middel, opret
Puru	20/5	Midt juli	Store	Sød	Svag, udbredt
Reka	19/5	Først juli	Store	Sød	Kraftig, udbredt

Lailas blåbæris

(Kan anbefales)

3 dl blåbær
3 spsk. sukker
3 æggeblommer
100 g flormelis
1 spsk. vaniljesukker
¼ l fløde

Blåbær og sukker koges, sigtes og afkøles. Æggeblommer piskes med flormelis og vaniljesukker og blåbærmassen vendes i. Pisk fløden til skum og vend forsigtigt de to blandinger sammen til den færdige is, der sættes i fryseren.

Sygdomme

Blåbær får ingen sygdomme på blade eller bær, og der er heller ingen insekter, der generer planten.

Modningstidspunkt

"Vi synes, at det betyder meget, at bærrerne modner forholdsvis tidligt, så sødmen i bærrerne bliver god nok", siger Laila og Bent, der har plukket rigtig mange blåbær på deres mange buske og derfor har fundet deres favoritter.

Blomstringen

Blåbær skal bestøves for at danne bær. Blomstringen varer ca. 3 uger, og gartnerparret har registreret blomstringen for alle sorter, de har til afprøvning. "Når man skal plante to forskellige sorter af blåbær for at sikre bærssætningen, går det jo ikke, at de ikke blomstrer på samme tid", siger Bent, der har sorter, som blomstrer så sent, at de tidligt-blomstrende sorter for længst er færdige med at blomstre.

Høst

"Det har meget stor betydning for smagsoplevelsen, at bærrerne er modne, når du høster dem. Plukker du for mange bær, der er "næsten modne", så får man sure bær blandet ind i høsten, og det er bestemt ikke en fornøjelse", tilføjer Bent, der også mener, at blåbær er lidt besværlige at høste, fordi de modner over en længere periode og ikke alle er modne i samme klase på samme tid. "Når man så skal have fat i hvert enkelt bær, betyder det altså også noget, at bærrerne ikke må være for små", konkluderer Bent.

Slåen, *Prunus spinosa*

Slåenbusken er én af de tidligst blomstrende buske og står med helt hvide blomster allerede i april måned. Det er en utrolig robust og hårdfør busk, der godt kan nå en højde på 2 m. Den fremstår som et tæt krat af stærkt tornede grene. Busken danner rodkud.

Bærrene fra slåen kan ikke spises direkte fra busken, da de indeholder en stor mængde garvesyre. Høst bærrene i oktober måned, frys dem ned i en uges tid, så er syren omdannet til sukker, og du kan anvende de både sunde og velsmagende bær.

Slåensaft

1 kg frosne slåen

½ l vand

Ca. 450 g sukker pr. l saft.

De frosne slåen koges med vand, til de brister, og saften trænger ud. Saften sies, måles af og koges nu med sukker. Den færdige saft hældes på rengjorte flasker og smager især godt som varm saft på en kold vinterdag.

Slåensnaps – god til julens mange frokoster

Frosne slåenbær fyldes i et glas og vodka tilsættes. Trækker ca. en måned – gerne lidt længere. Snapseblandingens filteres og kan evt. fortyndes efter smag.

OBS

du skal ikke kassere snapsebærrene, men nyde dem ligesom oliven

Naturens spisekammer

Vi har erklæret krig mod den vilde hybenrose, som breder sig uhæmmet

Hyben *Rosa rugosa* 'Hansaland',
Rosa rugosa 'Dagmar Høstrup',
Rosa rugosa 'Louis Bugnet'

Navnesorterne af hybenrosen er podet på en grundstamme, som hindrer roserne i at sprede sig med en masse rodkud. Sorter med røde, rosa og hvide duftende blomster – de danner alle røde hyben.

Plantet solrigt og beskæres som buskroser.

Fem gange så højt indhold af C-vitamin som i appelsiner
A-vitamin, jern, B1, B2 og E vitaminer

Rosente

Pluk kronbladene og læg dem til tørre på en ren overflade eller læg dem i en 35 grader varm ovn, til bladene smuldrer.

Drys lidt af de tørrede kronblade i en tekop og hæld kogende vand over.

Hybenis

250 g rensede hyben koges med 2 dl vand, til de er møre. Afkøl grøden og blend til en ensartet masse. Smag til med saften fra ½ - 1 citron.

2 pasteuriserede æggeblommer

1 dl sukker

2 pasteuriserede æggehvider

1 dl piskefløde

Pisk først æggehviderne stive. Pisk derefter fløden til let skum. I en tredje skål piskes æggeblommer med sukker til en hvidlig masse. Først vendes æggeblomme/sukkeret i hybenpuréen, og derefter vendes hhv. æggehvider og flødeskum med en nænsom hånd i blandingen. Fryses ned. Pynt evt. med rosenblade ved serveringen.

Mispel, *Mespilus germanica*

Et malerisk opbygget træ med store flotte mørkegrønne blade, store hvide blomster i maj – juni og spiselige frugter. De modner over en lang periode, men kan høstes i november måned. Bladene farves gulligrøde inden løvfald. Mispeltræet når en højde på ca. 3 m og har en bred krone. Mispel er et fuldt hårdført træ.

Sådan tilbereder du mispelfrugter

Er dine høstede frugter stadig meget hårde, skal du eftermodne dem ved stuetemperatur. Læg dem med stilkene opad og tjek dem jævnligt ved at klemme let. Kan sammenlignes med metoden at modne og vurdere om en avokado er spiseklar. Indeni skal frugterne have et hvidligt frugtkød omgivet af et blødt brunligt lag. Er de misfarvede eller sorte, er de blevet for gamle.

Hyldebær, *Sambucus nigra*

"Hvor hylden ej vil gro, kan mennesket ej bo". Hylden har altid været omgærdet af eventyr og overtro. Den vokser vildt i naturen, men havesorter med ekstra store bær og stort udbytte er blevet rigtig populære. Spørg efter disse storfrugtede sorter af alm. hyld i dit havecenter.

Rødbladede prydhyl

Til dit blomsterbed kan du med fordel plante en rød-bladet hyld, der helt klart er med til at fremhæve de mange blomster og andre grønbladede planter. Der findes to velegnede sorter, som begge får rosafarvede blomsterstande i maj – juni måned, og derefter danner hyldebær.

Du skal nu skrabe det modne frugtkød ud, presse det gennem en sigte, så frøene adskilles og spise det. Smagen minder om krydrede æbler. Frugtmassen kan også koges sammen med lidt citronsaft og -skræl og sukker til en gelé, der især egner sig godt til vildt og oste.

VIDSTE DU

at mispelfrugten også kaldes for "aberøv"?

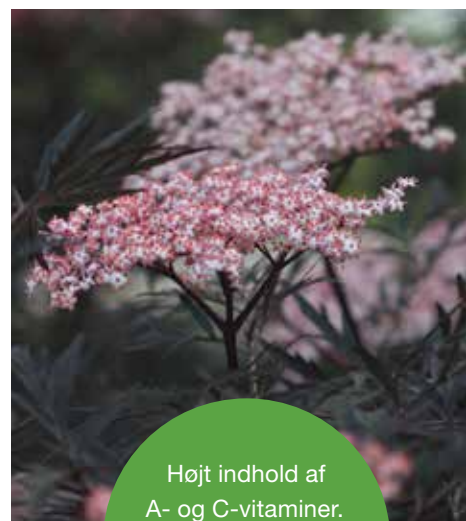
'Black Beauty'

Violette blade.

'Black Lace'

Fligede violette blade.

Højt indhold af A- og C-vitaminer. Indeholder også calcium, jern og antioxidanter

Hyldebærsuppe

1 kg skyllede hyldebær uden stilke
Saft og skræl af 1 citron (skrællen skal fjernes med en kartoffelskræller)
1½ l vand
1 kanelstang
100 g sukker
1 spsk. kartoffelmel

Hyldebær, kanel, citronskræl og -saft, kommer med vandet i en gryde og koger til bærrene brister. Hæld blandingen gennem et klæde, og kom saften tilbage i gryden, hvor den koges op med sukker. Kartoffelmel røres op med koldt vand og bruges til at jævne suppen med. Kog gerne et par krydrede madæbler sammen med hyldebærrene.

Hyldebærgelé

1 kg skyllede hyldebær uden stilke
Saften fra 1 citron
2,5 dl vand
650 g sukker
Geleringsmiddel

Vand, bær og citronsaft hældes i en gryde og koger ca. 5 min. Bærrene sigtes fra, og saften hældes tilbage i gryden. Sukkeret røres derefter i. Koges i yderligere 3 – 5 min. og skummes af. Tilsæt geleringsmiddel i afmålt mængde i forhold til grydens indhold. Hældes på rene glas.

Sort morbær, *Morus nigra*

Morbær har et højt indhold af både C-vitaminer og antioxidanter. Morbær har en lang historie bag sig og blev i sin tid plantet, så silkelarven havde føde. Det er et træ, der vokser relativt langsomt og derfor egner sig godt til haver. På en solrig lun plads kan det nå en størrelse på omkring 5 m. Morbær hører til blandt de planter, der bløder, når de beskæres. Beskæring skal derfor ske i august måned; og tidspunktet skal overholdes, så træet ikke svækkes.

De søde og flotte brombærlignende saftige bær modner i august – september. De har en helt speciel smag og kan nydes direkte fra træet, eller tilberedes til saft, marmelade eller coulis. Morbær sammen med ribs og/eller rabarber giver smagen lidt mere karakter.

Morbær coulis

300 g friske skyllede morbær blendes med 120 g sukker. Mosen trykkes gennem en sigte, og coulisen serveres som tilbehør til is eller kager.

Kvæde og japankvæde

Heldigvis er der kommet mere fokus på at dyrke kvæder. Det er både fantastiske planter i haven, og så kan du høste de helt specielle frugter år efter år.

Æbleformet kvæde, *Cydonia oblonga* 'Leskovacka'

Stor busk eller lille træ, der bliver 3 – 5 m højt og 3 m bredt. Blomstrer i maj med store hvide blomster og får æbleformede frugter, der høstes inden frost.

Pæreformet kvæde, *Cydonia oblonga* 'Vranja'

Planten ligner æbleformet kvæde i vækst, men frugterne har tydelig pæreform.

Japankvæde, *Chaenomeles japonica*

En kompakt og tæt voksende busk, der kan nå en højde på ca. 2 m. Fås i mange sorter med hvide, rosa, røde eller orange blomster. Danner små runde tætsiddende kvæder.

I køkkenet

Kvæder er hårde og kan ikke spises rå. Kvæderne rengøres og koges hele i ca. 45 min. Nu kan du fjerne skrællen, dele frugterne og tage kernehuset ud.

Kvædebrød eller marmelade

De forkogte kvædestykker tilsættes ca. 5 dl vand og 500 g sukker til 1 kg frugt og koges nu igen, til massen er blevet helt mør. Blandingen blendes eller moses til en ensartet masse.

Hvis du ønsker at lave marmelade, hældes blandingen på rengjorte glas. Ønsker du at lave kvædebrød, skal du smøre blandingen ud på et bagepapir og drysse med perlesukker. Blandingen skal stå til tørre ved stuetemperatur under et klæde i ca. 1 uge, hvorefter den skæres i mindre stykker og spises som slik.

A glass of orange juice with cinnamon sticks and orange berries on a blue background.

Havtorn er blevet en darling blandt vores hjemlige bær, og snart er de første professionelle marker klar til høst flere steder i Danmark. Du kan også selv dyrke havtorn hjemme i din egen have, for planteskolerne har i årevis dyrket denne helt specielle busk, og de har udvalgte sorter, der sikrer god bærssætning

Vidste du at

- Kosmetikbranchen bruger den specielle omega-7-holdige olie i havtorn i antirynkecreme?
- Kokke, der laver mad i det nordiske køkken, elsker havtorn for dens passionsfrugtagtige smag?
- Havtorn har 15 gange mere C-vitaminindhold pr. gram end citron?
- Havtorn "ikke vil spises"? Bærret danner simpelthen ikke det stof, der får bærrene til at løsne sig, og beskytter sig på den måde mod at blive spist. Dog inviteres bestemte fugle "til middag", for de evner at spise bærret hele vinteren igennem

Høst selv nordens citron

Friske havtorn i køkkenet

Kernerne i midten af de små orange bær er tanninholdige og giver en lidt "tør" fornemmelse i munden, hvis bærrene behandles

voldsomt – f.eks. i en blender. Havtorn bør bruges rå, og du undgår de små kerner, hvis du moser dem gennem en sigte. Havtorn sammen med revet gulerod er en

god kombination. Forsøg dig også med havtorn til retter med jordskokker.

Sådan dyrker du havtorn

Plantetidspunkt

Plant havtorn fra potter hele året, når blot jorden ikke er for vandmættet eller frossen til.

Voksested

Havtorn er en utrolig nøjsom plante, der naturligt har slået sig ned på kystnære strækninger, hvor jorden er kalkholdig; men du kan også finde den på vejskråninger, i skovbryn eller nær grusgrave. Den gror fint i almindelig havejord og tåler udtørring bedre, end den tåler at stå i meget vandholdig jord. Havtorn trives ikke i skygge.

Han- og hunplanter

I marts-april måned blomstrer havtorn. Hver plante bærer kun enten han- eller hunblomster. Det er kun hunplanterne, der danner frugter. Du skal derfor plan-

te både han- og hunplanter for at kunne høste egne havtorn. Løsningen kan du finde i dit havecenter, der tilbyder en plante, hvor gartneren både har pottet en han- og en hunplante i samme potte. Skal du anlægge et større areal, skal du regne med, at én hanplante kan bestøve 8 -10 hunplanter.

Høst

Sørg for at iklæde dig lange bukser og en solid jakke samt kraftige havehandsker, for de ondsindige torne kan godt gøre høsten rigtig svær. Du kan godt forsøge at plukke hvert enkelt bær direkte fra busken, men vi anbefaler, at du klipper de korte skud med bær af. Skuddene fyldes i plastposer og lægges i fryseren i min. et døgn, hvorefter bærrene – i frossen tilstand – kan bankes af grenene.

Syltede havtorn

Saft og skræl af 1 usprøjtet appelsin
200 g sukker
500 g havtorn

Appelsinsaft, skræl og sukker varmes langsomt op i en gryde til sukkeret er opløst. Rengjorte havtornbær tilsættes og småsimrer i ca. 5 min. Hældes på rengjorte glas og opbevares køligt. De syltede havtornbær kan bruges som tilbehør til asiatiske retter, desserter og i kager.

Friskpresset juice

Pres havtornbærrene gennem en sigte, så frø og skind sies fra. Juicen er syrlig - og også meget stærk. Tilsæt derfor honning eller sukker, der først er opløst i lidt varmt vand. Et blandingsforhold med 1 del juice og 4 dele vand giver en god smag. Du kan også koge en lage med stjerneanis, kanel og sukker, som du spæder den friske juice op med. Undlad at koge havtornjuice, så får du glæde af alle de naturlige vitaminer, som bærrene indeholder.

Imponerende bladeffekter

Alm. benved, *Euonymus europaeus* 'Red Cascade'

Opsigtsvækkende og utrolig dejlig busk. 'Red Cascade' bliver 2 – 3 m høj og bred med en ret åben vækst og let overhængende grene. Bladene er flotte røde om efteråret, men når de er faldet til jorden, efterlades busken med de mest dekorative pink kapsler og orange frøkapper.

Vinget benved, *Euonymus alatus* 'Compactus'

Opret og ret kompakt busk, der bliver ca. 1 m høj og noget brede. Farves i september – oktober.

Benved, *Euonymus planipes*

Denne art stammer fra Japan og er en pragtfuld plante, der godt kan nå op mod 3 – 4 m i højden. Relativt store blade på de kraftige oprette grene med udbredte sidegrene. Røde efterårsblade, der falder tidligt og efterlader resten af planten med små hængende japanske røde lygter med orange frøkapper.

Benved er robuste buske i haven, og de er nemme at passe. Planter i almindelig fugtig havejord

Efterårets fortryllende farver virker stærkt i enhver have. Mange af havens mindre træer er rigtig gode til at ændre bladfarven lige inden bladfald. Det samme gælder for nogle af buskene, der på samme måde giver haven fuld kulør og trodser årstidens svigtende lys

Spiræa, *Spiraea betulifolia*

Har du brug for en god bunddækkende busk under havens større buske og træer? Så er denne spiræa et godt bud. Bliver knapt 1 m høj og har en tæt forgrenet vækst. Blomstrer med hvide blomster i juni og afslutter året med rødlig til gule blade, som holder relativt lang tid. Nem og sikker plante i haven.

Røn, *Sorbus 'Dodong'*, *'Autumn Spire'*

Hos alle rønnebærtræer skifter bladene farve om efteråret. De flotteste efterårsfarver ser vi på sorterne 'Dodong' og 'Autumn Spire', som er fundet i Japan og Sydkorea. 'Dodong' bliver omkring 5 m høj og har en middestor krone. Får orangerøde bær. 'Autumn Spire' bliver omkring 4 m høj og har en tæt slank opret vækstform. Får orangerøde bær.

Hjertetræ, *Cercidiphyllum japonicum*

Lille træ eller flergrenet stor busk, der danner en pyramideformet krone. Vil typisk nå en højde på 5 – 6 m. Bronzefarvede blade i udspring, blågrønne blade hele sommeren, og som ét af de første træer, får hjertetræet de skønneste efterårsfarver i gule, orange, rødlig og ligefrem lilla farver. Dufter desuden krydret og lidt af jordbær i forfaldet. Vokser i helt almindelig fugtig havejord og tåler beskæring, hvis det bliver for stort.

Du kan opnå samme effekt på stammen af disse sorter af japanske kirsebær: 'Kiku-Shidare-Zakura', 'Kanzan' og 'Royal Burgundy'.

Virkningsfulde stammer

Plantetidspunkt

I princippet kan du plante træer fra rod-klump eller pletter hele året rundt, men da der er tale om store planter, bør du vælge at plante i det tidlige forår eller fra september måned og frem mod jul.

Jorden – forberedelse

Sørg for at jorden i en diameter på 1 m er fri for græs og ukrudt, så træet har bedst adgang til både vand og næring uden konkurrence fra andre planter. Sørg for at jorden i bunden af dit plantehul er porøs

Papirbarkløn, *Acer griseum*

± 3 – 4 m ✎ 2 – 3 m

Langsomtvoksende lille træ, der ofte har flere stammer. Danner med tiden en rund krone, der hvert forår dækkes af mørkegrønne blade, der inden løvfald skifter til flotte purpur høstfarver. Planter i god fugtig, men veldrænet havejord, der gerne må iblandes spagnum ved plantningen. Placeres i sol eller halvskygge. Fuldt hårdført og robust træ.

Stammen på papirbarkløn er kanelfarvet, og træet danner allerede i en ung alder de specielle rullende flager, der er med til at gøre træet til en skattet yndling i haven.

Platan, *Platanus x acerifolia*

± ca. 20 m ✎ 5 – 6 m

Platantræer er kraftigtvoksende træer, der bliver meget høje, medmindre du beskærer dem hvert år. Træets naturlige trækrone er bred og kuplet med kraftige hovedgrene. Bladene springer sent ud hvert forår og er store og mørkegrønne. Planter på et varmt og solrigt sted og kræver nogen plads.

Platantræets bark er meget dekorativ og har et karakteristisk camouflage look. Barken falder nemlig af i flager og efterlader en ny underbark i andre farvenuancer.

og giver gode muligheder for at nye rødder hurtigt finder vej.

Plantningen

Grav et hul, der er 1½ gang dybere og bredere, end den potteklump, du skal plante. Vand potten godt op; sænk den evt. ned i en balje med vand i min. ½ time. Fjern nu potten eller løsn lærredet, hvis det er en rodklump, du planter. Anbring nu træet, så plantehøjden er den samme, som da træet voksede i planteskolen. Fyld op med jord og træd det godt til.

Opbinding

For at undgå, at træet vrider sig i plantehullet, når det blæser, skal du sætte en støttepæl sammen med træet. Støttepælens tykkelse og længde afhænger af, hvor stort dit træ er, så her er det bedst at få råd og vejledning i dit havecenter, der både har støttepæle og opbindingsmateriale til havens træer.

Vanding

Lige efter plantningen skal træet vandes med min. 20 l vand. Rodklumpen er af-

hængig af at få vand, indtil rødderne er nået så langt ud i jorden, at de selv kan forsyne træet med vand. Du skal fortsætte med supplerende vanding af nyplantede træer hele det første leveår.

Gødning

Det tager ca. én vækstsæson for træet at få ordentligt rodfæste. Tilvæksten i kronen er minimal det første år, men allerede år to, er tilvæksten så stor, at træet har brug for en portion gødning i april måned. Brug en allround havegødning.

Tibetansk kirsebær, *Prunus serrula*

± 6 – 8 m ⇄ 3 – 4 m

Middelstort træ med en bred krone. Mørkegrønne savtakede blade hele foråret og sommeren, og der afsluttes med et glødende orangerødt inferno inden løvfald. Blomstrer i april – maj måned med 2 cm store hvide og enkle blomster. Planter på en solrig plads i almindelig jord. Et meget robust og hårdført træ.

Barken på tibetansk kirsebær er glinsende mahnibrun; og allerede som ungt træ ruller barken af i vandrette flager.

Himalayabirk, *Betula utilis*

± 10 – 12 m ⇄ 4 – 6 m

Birketræets evne til at danne mere end én stamme, giver træet en fordel i anvendelse. For med få træer kan du opnå fornemmelsen af en birkelund, hvor de hvide stammer lyser flot op. Himalayabirk springer tidligt ud og har de mest skrigende grønne blade, som dog hurtigt skifter til mørkegrønne sommeren over – men slutter knaldgule inden løvfald. Planter i almindelig havejord, men klarer sig også i sur jord. Vokser gerne solrigt. Et fuldt hårdført og dejligt træ. Stammen på himalayabirk er kridhvid med afskallende bark og fine vandrette tegninger. Træet er letløvet, og du kan sagtens plante blomstrende planter under.

**Kugleakacie,
Robinia pseudoacacia 'Umbraculifera'**

± 4 – 5 m ⇨ 3 – 4 m

De mange tynde kronegrene former kugleakacietræet til en flot og tæt form. Træet er podet med den karakteristiske krone i forskellige højder, så du kan få lige det træ, som du har brug for til din forhave eller som overstander i havens blomsterbed. Planter solrigt på en varm vokseplads i almindelig havejord. Klip gerne kronen tilbage hvert forår – så vil den fortsætte med at danne en tæt og kompakt krone i mange år.

Virkningsfulde

Ahorn, *Acer platanoides* 'Globosum'

± 4 – 6 m ⇨ 3 – 4 m

Et særdeles tæt og kugleformet træ, der vokser relativt langsomt, men som selv danner kronen uden hjælp fra beskæringssaksen. Er stammepodet i forskellige højder. De flotte lappede blade er i udspring rødlig, men skifter til mørkegrønne hele sommeren og slutter sæsonen med lysende gule høstfarver inden løvfald. Placeres i sol eller halvskygge og plantes i almindelig havejord.

- Træer i haven er med til at give haven karakter
- Træer i haven er grundstenene og danner skelettet på hele havens struktur
- Træer i haven er vinterens levende skulpturer
- Træer i haven tilføjer haven højde og dybde
- Træer i haven giver ly for regnen og skygge på en varm sommerdag
- Træer i haven giver fuglene et naturligt levested
- Træer i haven er klatrestativ for børn

Trompetkrone, *Catalpa bignonioides* 'Nana'

± 5 – 6 m ± 2 – 3 m

De meget store hjerteformede blade på trompetkrone giver træet et særligt udseende og leder tankerne hen på lunere himmelstrøg. Det er da også et træ, som skal stå lunt og gerne i læ. I juli blomstrer træet med 5 cm store blomstertoppe, der sidder for enden af 20 cm lange skud. Trompetkrone når ikke at skifte bladfarve, inden den pludselig smider alle bladene ved den første nattefrost.

Denne kompakte form af trompetkrone er utrolig frodig og et godt valg som overstander i havens bede.

Kugleformet manna-ask, *Fraxinus ornus* 'Meczek'

± 2 – 4 m ± 2 – 3 m

Fuldstændig tæt mørkegrøn krone med masser af savtakkeblade, der sidder lagdelt. Når træet har en vis alder, vil det i maj – juni måned blomstre med dejligt duftende hvide oprette blomsterstande. Placeres i sol eller skygge og plantes i almindelig havejord.

Det er sjældent nødvendigt at beskære den kugleformede manna-ask, for den sørger normalt selv for den flotte kompakte kroneform.

Kuglekirsebær, *Prunus x eminens* 'Umbraculifera'

± 2 – 4 m ± 2 – 3 m

Et stort antal oprette grene gør kronen på kuglekirsebærtræet tæt og fin. I maj måned prydes hele kronen med enkle hvide blomster, der udvikler sig til små sorte kirsebær. Bladene er røde i udspring, skifter til grønne sommeren over, og skifter så igen til flotte glødende høstfarver inden løvfald. Et særdeles hårdført træ, der tåler både vind, lys eller skygge. Kronen kan med fordel reduceres hvert år, så den ikke bliver for stor.

Efterårshaven er noget af det kønneste vi har. Løvets farveændringer, de holdbare efterårsstauder, de flotte bær og et væld af forskellige frugter, som vi kan dyrke i den danske have. I dette nummer kan du læse om morbær, mispel, kvæder, revling, allåkerbær, vilde blåbær og en hel masse prydøg. Du kan også få gartnerens gode råd om blåbærsorter og blive klogere på at dyrke havtorn i egen have.

Scan QR koden og få et stort leksikon over planter til din have. I app'en kan du søge oplysninger om buske, træer, roser, stauder, surbundsplanter, frugt og grøntsager. Søg på farver, højde, modningstid og se, hvor du kan anvende planterne. Du kan også læse

artikler om haveemner, du ønsker uddybet eller se video af diverse gøremål i haven. I havesæsonen vil der løbende være tips til, hvilke aktuelle gøremål du skal udføre i haven. App'en viser dig vej til dit nærmeste havecenter, hvor vi glæder os til at se dig.

Besøg www.haveglæder.dk
videoklip · artikler · inspiration

ISBN 87-91659-53-1

9 788791 659539 >